

15.02.2025 ж № B00041

Психикалық дамуы тежелген балаларды сөздік қорын дамыту

УРКИНБАЕВА ЖАРҚЫНАЙ

*Ақтау қаласы "Есту қабілеті бұзылған,
психикалық дамуы тежелген
және сөйлеу тілінде ауыр бұзылыстары бар
балаларға арналған №4 Арнайы балабақша
Тәрбиеші*

Егеменді ел болашағы ертеңгі жас ұрпаққа сапалы білім, саналы тәрбие берумен қатар психикалық дамуы тежелген балалардың да сөйлеу тіліндегі сөздік қорын дамытуға да аса зор мән беріп отыр. Кәзіргі таңдағы арнайы Педагогиканың басты мәселесінің бірі арнайы мектептегі оқушылардың сөздік қорын молайтудан бастаған жөн. Соның ішінде қарастыратынымыз сөйлеу тілі тежелген балалардың сөздік қорын дамыту, оларды байланыстырып сөйлей білуге үйрету. Сөйлеу тілі тежелген балалар қалыпты, дамыған балаларға қарағанда сөздік қорлары баяу дамиды. Сондықтан да, балалардың арнайы мүмкіндіктерін ескере отырып коррекциялық оқыту жұмыстарын ұйымдастыру ескеріледі.

Кәзіргі таңда елімізде дамуында ауытқуы бар, психикалық даму тежелген балалардың сөз қорын анықтауға, молайтуға бағытталған зерттеу жүргізілмеген. Зерттеулердің сөзі орыс тілінде сөйлейтіндерге арналған ал қазақ тілінде сөйлейтін балаларға жүргізілген зерттеулер жоқтың қасы. Баланың сөйлеу тілін зерттеу оның типологиялық жүйе индивидуалдық ерешеліктерін анықтауға бағытталады. Оның даму деңгейі (жеке жақтарының сипаттамасы біліктілік дағды өзіндік қиындық және сөздік қателерін грамматиканың ережелері, түсініксіз орфографиялық дағды және біліктілік) зерттеледі. Балалардың сөйлеу тілін зерттеудің мақсаты оның фронталды және индивидуалды жұмыстарда нақты міндеттері мен мүмкіндіктерін келешектегі әрі қарай дамуын анықтау болып табылады.

Психикалық дамудың тежеулі бала жастағы патологиялардың түрлерінің

бірі болып табылады. Ол көбінесе балабақшаның даярлық тобында айқындалады. Психикалық дамудың тежелуі баланың интеллектуалдық мүмкіндіктерінің өз жасына сай келмеуімен байқалады. Мұндай балалар білімімен дағдыларына (соның ішінде интеллектуалдық қызмет етуге дағдылану) тұлғалық жетімділігіне мінез-құлқына байланысты мектепте оқуды бастауға дайын емес. Олар оқуда көп қиыншылықтар көреді.

Оқудағы қиыншылықтар олардың жүйке жүйесін әлсіретеді; соның салдарынан олар тез шаршайды жұмысқа қабілеті төмендейді. Мұндай балаларда дыбысты айту кемістігі бар, сөздік қоры аз екені байқалады. Сөздік қорында бар сөздер өзін қолданғанда олар көбінесе қате жіберіп, сөз мағынасын толық түсінбейтінін көрсетеді.

Қазақстан Республикасы орта білімді дамыту тұжырымдамасының жобасында: «білім беруді» мектепке дейінгі сатысы дайындық кезең ретінде орта білім алудың үздіксіз жүйесіне енетіндігін айта келіп, тәрбиелеу мекемелерінің әр типтілігіне қарамастан олардың функциялары-баланың денсаулығы, психикалық санасын жетілдіру және қорғау, баланың ақыл- ойы мен тұлғасының дамуын қамтамасыз ету деп көрсетілген. Бұл ұлттық сана -сезімі қалыптасқан, дені сау, өздігінен іс-әрекет жасау дағдыларын меңгерген тұлға дайындап даярлап шығару мектепке дейінгі мекемелер екенін көрсетеді.. Бес жасқа балалардың тілін дамытудағы басты мақсат олардың ой-өрісі мен шығармашылығын дамытуды жалғастыратын бастауыш саты болып табылады. Бес жасқа қараған баланың тілін дамытуға ауызша сөйлеуге үйретуде сөздік дыбыстық құрамын дұрыс айтуға, тілдің фонетикалық және

Грамматикалық ерекшеліктерін, яғни үйренген сөздерін жекеше, көпше заттың байланысты септеп, жіктеп, тәуелдеп айтудың қарапайым тәсілдерін, тілдің дыбыстық мәдениетіне, байланыстырып сөйлеу, сөздік қорды байыту, тілін дамыту, айналадағы қоршаған ортадан көрген, күнделікті өмірден түйгенін, өз ойын жүйелі, әңгімелеп айта білуге үйретіледі. Оқылған әдеби шығарманың желісін бұзбай байланыстырып әңгімелеуге, баланың ой-өрісін, дүниетанымын, сөйлеу тілін дамытуға тірек сөздерден сөйлем, әңгіме құрастыру сөздің сөздің дыбыстық құрамын ауызша игеруге өз ойын жүйелі жеткізе білуге шығармашылық шеберлігін шындау, дамыту көзделеді. Тіл дамыту сабағында- тыңдау, әңгімелеу, грамматикалық жағына дұрыс сөйлеуді сөздік қорды

байытуды, тілдің дыбысталу мәдиентіне байланыстырып сөйлеуді меңгереді.

Байланыстырып сөйлеуді дамытуда сөздік жұмысы, сөйлем, әңгіме құрастыру жұмыстары жүргізіледі. Ертегі мазмұнына сәйкес салынған суреттерді пайдаланып әңгіме құрастыру, ертегіні сахналау, арқылы жүзеге асырылады. Ал диалогтік сөйлеу күнделікті қарым- қатынаста, ойында серуен кезінде жүзеге асырылады. Мұның өзі баланың қойылған сұраққа жауап беруіне өзіндік ықпалын тигізеді. Тілге қойылатын негізгі талаптың бірі-оның мазмұндылығында. Тіл дамыту сабағында тәрбиеші-мұғалім қызықты, әсері түрде ұйымдастырса, ол әр баланың сөйлеуін қамтамасыз етеді, яғни балаға сөйлеу қажеттілігін тудырады. Оқылған шығарманың мазмұнын айтып беруге үйрету, сол топтағы балалардың байланыстырып сөйлеу деңгейіне, қойылған мақсатқа да байланысты.

Тәрбиеші –мұғалім айтқан ертегісін зейін қоя тыңдап, мазмұнын ауызша қайталап айтуда, әңгімелеп беруде грамматикалық тұлғада дұрыс байланыстырып сөйлеуге үйретіледі. Шығармадағы жағымды, жағымсыз кейіпкерлер туралы әңгімелегенде, жақсылықтың жамандықты жеңгенін, «сол кейіпкердің орнында өзің болсаң қайтер едің?» деген сияқты қызықтыратын жетекші сұрақтар қоя отырып, ой-қиялын, логикасын дұрыс жүйелеп шығармашылықпен әңгімелеп айта білуге жаттықтырылады. Байланыстырып сөйлеу мәдениеті арнайы –жоспарланған сабақтарда, сабақтан тыс ойын сәттерінде шығармаларды сахналандыруда, ертеңгіліктер өzkізуде дамытылады. Әсіресе әртүрлі мамандық иелері туралы «мамандықтың бәрі жақсы» тақырыбында балалар кейін кім болғысы келетінін сұрақтарға диалогты, монологты сөйлеу арқылы жауап беруге үйренеді. Ауызекі сөйлеуді дұрыс жолға қою-ана тілінің әдістемесін жүзеге асырудың алғы шарты. Тіл дамыту сабағының қызықты, әсері түрде ұйымдастырылуы әр баланың бесенді сөйлеуін қамтамасыз етеді, яғни балаға сөйлеу қажеттігін тудырады. Оған дидактикалық ойындар, таныс суретті кітапшалармен жұмыс, көңілді кейіпкерлер, сүйікті образдар әсер етеді. Баланы байланыстырып сөйлеуге үйретуде сөздік жұмысы логикалық жаттығулар, модульдік тапсырмалар орындау, белгілі тақырып бойынша әңгіме құрастыру жұмыстары ерекше роль атқарады. Баланың сөйлеу тілін жетілдіруде ойын жаттығулар мен дидактикалық материалдар мен ойындардың маңызы зор.

17.02.2025 ж № B00042

**Жаңа технологиялар арқылы оқушыларға
заманау бағыт-бағдар беру**

ТОКМЫРЗАЕВА АЙГУЛЬ ЕСЕНАЛИЕВНА

Жамбыл облысы, Қаратау қаласы Талас ауданы

№4 "Үміт" арнайы мектеп-интернатының

тәрбиешісі

Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникативтік технологияларды кез келген сабақта пайдаланудың маңызы өте зор. Оқушылардың өз бетінше білім алуына, ізденуіне көп мән берілуі тиіс. Оларды білім алуымен қатар ізденімпаз, тапқыр, ой-өрісі жоғары дамыған, өз ойын, пікірін ашық білдіретін, жаңашыл, креативті, заман талабына адамгершілігі мол тұлға етіп тәрбиелеу керек. Бүгінгі заман талабы – қоғамның дамуымен бірге болашақ жастарды жаңашылдыққа, ізденімпаздыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу.

Осы аталғандарды іске асыру үшін кез келген сабақта иннова- циялық технологияларды құзыреттілігін арттырып, тиімді пайдалану маңызды болмақ.

Инновацияны тиімді пайдаланатын ұстаз – қабілетті, жан-жақты шәкірт тәрбиелей алады. Шәкіртті қарапайым бала деп емес, жеке тұлға ретінде дамыту қажет. Әр ұстаз оқу тәрбие жұмысына шығармашылықпен қарап, жаңа заман талабына сай, осы технологиялар- дың мазмұнына сай, сабақты түрлендіру мақсатында оқытудың түрлі әдістерін пайдаланса, игі нәтижеге жетері сөзсіз. Қоғамымыз өте тез, шапшаңдықпен қарқындай дамып отырған мына заманда халық ағарту саласының қызметкерлеріне түсер салмақтың жеңіл болмасы да анық. Заман талабы мен уақыт көшінеілесу ұстаздар қауымына үлкен сын.

Ғаламтордың алдында қызығушылықпен отырған бала, уақытын босқа өткізіп отырғанын білмей, өзін-өзі басқара алмай отырғанында, терең салмақ жатыр.

Ал, ұстаздың міндеті әлеуметтік желіге қызығып отырған баланың назарын оқуға аудару. Иә, өте ауыр да, күрделі міндет.

Ұстаз қай заманда да төзімділік танытып, қиындықты жеңе білген.

«Шәкірт тәрбиелесен, болашағың тұнық» деген сөз бар халықта.

Қазіргі алдымызда отырған шәкірт компьютерді жақсы меңгеріп, бағдарлама мен ойындардың мыңдаған түрлерін жетік біледі. Оларды оңайшылықпен оқытамыз деген әрекетіміз бекер- шілік екендігіне сабақ өткізген сайын көзім жете түскендей. Шешімді, қорытындыны бала- ның өзіне қалдырғанда, олардың ойларын тыңдап, таңқаласың! Таңқаласың, бірақ сол таң- даныс саған күш-қуат береді, жігерлендіріп, шәкірттің талабына сай жұмыс жасау қажеттігін түсініп, өзіңнен-өзің жаңа жолдар іздеуге талпынасың. Сол жолдардың бірі де бірегейі бағалау.

Оқушыларды сабаққа ынталандыру мақсатында өзара бағалау мен өзін- өзі бағалауға қосылдыру. Бағалау түрлерін енгізу – оқушылардың өзіне деген сенімділігін, өзгеге деген шынайы көзқарасын қалыптастырады.

Оқу үрдісінде бағалау түрлерін қолдану, білім сапасы, таным мен оқу үдерісінің дамуына ықпал етеді. Оқушылар бағалау кезінде өздерінің қате жіберіп қоюлары мүмкін екенін түсінеді және мұндай жағдай ұят емес, керісінше одан сабақ алу керек деп қарастырады. Бағалау түрлері үнемі іске асқан жағдайда, оқушы табыс- қа қол жеткізуге ұмтылады, өзгенің пікірін қабылдауды үйренеді, менсінбеушілікті тастап, керісінше өзгенің пікірін құрметтеуді үйренеді. Оқушы өзін-өзі бағалау кезінде оқыту дә- лелдемелерін жинайды, олардың мағыналарын өзінше түсіндіреді.

Өз жұмыстарын салыстырады және талдайды. Топтағы өз жұмыстарына ынтымақтаса отырып, түзетулер енгізеді, жаңа мақсаттар қояды. Өзін-өзі бағалау кезінде ағаттықтарды жоюға, мақсатқа қол жеткізуге тырысады. Жұмыс барысында өз ойын, өз пікірін білдіреді.

Мұғалімдер бағалау түрлерін оқыту тәжірибесінде күнделікті қолданады. Ал оқушының өз-өзіне, басқаға, топқа баға беруі өте маңызды, себебі оқыту тәсілдерін жақсартуды емес, оқушыларды өзінің оқуына анағұрлым тиімді тартылуына мүмкіндік береді, дамытады.

Біз осы уақытқа дейін мұғалімнің жауап алу әдістерін жақсарту жолдарымен қоятын бағасына басты назар аудардық. Егер де біз балаларды өзінің оқуына тартқымыз келсе, біз ең алдымен баланың өзіндік ойын айтуға, өзіндік пікірін қалыптастыруға көп көңіл бөлуіміз қажет.

Мұғалімдер оқушылардың бірқатар көрсеткіштер бойынша алға жылжуын бағалау үшін, сабақтарда бағалау түрлерін қолданды.

Бағалау түрлерін сабақ үрдісінде пайдалануда қандай қиындықтар, қандай нәтиже бергендігін апта сайын кездесіп, талқылап отырды. Сонымен қатар, мектебімізде әкімшілік тарапынан арнайы топ құрылып, топ мүшелері әр мұғалімнің бағалау түрлерін қалай, қай дәрежеде қолданып жатқанына сараптама жасады және маңыздылығына тоқталды.

Сараптама барысында бағалау критерийлерін құруда және түсіндіруде әлі де қиыншылықтардың кездесіп жатқаны туралы айтылды. Оқушы табысқа қол жеткізу үшін, әлі де уақыттың аздығы қол байлау болуда. Топ мүшелері мұғалімдердің жеткен жетістіктері мен кемшіліктерін анықтап, қалай жақсартуға болатындығын қарастырды.

Қазіргі таңда Қазақстанда білім беру жүйесін дамытуға баса көңіл бөліп отыр. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыты өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесін дамыту.

Қазақстан Республикасының білім беру стандартында білім берудің басты міндеті логикалық ойлауды дамыту болып табылатындығы атап айтылған. Логика дегеніміз – ойлауды дұрыс құрудың заңдары мен формалары, ережелері туралы философиялық ғылым. Ойлау – шындықтың санада бейнеленуі. Ол біріншіден – дүниетанудың нәтижесі болса, екін- шіден – дүниені тереңірек, толығырақ танып – білудің құралы.

Оқушыларды логикалық ойлауға үйретуді, сол арқылы ой-өрісін кеңейтуді, информатикалық тілде сөйлетуді, ұқып- тылыққа баулуды мақсат еткен әрбір мұғалім қызықты тапсырмалар арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру, логикалық есептерді тиімді тәсілдермен шешу жолдарын үйрету проблемасын қояды. Логикалық тапсырмалар оқушының жас ерекшелігін ескере отырып құрастырылады да, теориялық білімдерін кеңейтіп, оны практикада қолданылуына ықпал етеді. Оқушылардың логикалық ойлауға үйренуі және логикалық ойлауының дамуы олардың өздігінен ізденіп жұмыс жасауына жол ашады. Логикалық тапсырмалар оқушының интеллектуалдық деңгейін көтеретін болғандықтан әр сабақта тапсырмаларды түрлендіріп, қызықтырып қолдану көзделеді.

Бұл оқушылардың жеке тұлғасын, рухани әлемін, ынтасы мен қабілетін дамыту, оқушылардың өз күшіне сенімін арттыру, шығармашылық қабілетін дамыту мәселесін шешуге көмектеседі. Оқушылармен ойындар, ауызша есептер, шығармашылық тапсырмалар жүргізіп, олардың ойша болжай білу, тапқырлығы мен аңғарымпаздығын байқауға болады. Аңғарымпаздық оқушының өз білімін пайдалана білуінің көрсеткіші.

Қазіргі кезде біздің қоғамымыз дамудың жаңа кезеңіне көшіп келеді, бұл кезең ақпараттық кезең, яғни компьютерлік техника мен оған байланысты барлық ақпараттық-коммуникативтік технологиялар педагогтар қызметінің барлық салаларына кірігіп, оның табиғи ортасына айналып отыр. «Білім берудегі ақпараттық-коммуникативтік технологиялар» ұғымы

«оқытудың жаңа инновациялық технологиялары», «қазіргі ақпараттық оқыту технологиялары», «компьютерлік оқыту технологиялары» және т.б., тіркестермен тығыз байланысты.

Инновациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникативтік байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді.

Жедел дамып отырған ғылыми – техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналды. Ақпараттық технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің рөлі тәуелді болады.

Заман ағымына қарай ақпараттық технологияларды қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Инновациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр.

Инновациялық технологияны пайдалану жөніндегі қызметтің мақсаты:

- үйренушінің шығармашылық әлеуметін дамыту;
- коммуникативтік әрекеттерге қабілетті болуды қамту;
- сараптамалық – зерттеу қызметі дағдыларын қалыптастыру;
- оқу қызметі мәдениетін дамыту;
- оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерін жеделдету, оның тиімділігі

мен сапасын арттыру.

Ақпараттық мәдениетті, сауатты адам – ақпараттың қажет кезін сезіну, оны тауып алуға, бағалауға және тиімді қолдануға қабілетті, ақпарат сақталатын дәстүрлі және автоматтан- дырылған құралдарын пайдалана білуі керек.

Қазіргі білім жүйесінің ерекшелігі – тек біліммен қаруландырып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру. Қорытындысында білім беру – адамға үздіксіз оқуға, білім алуға жан-жақты білім қызметін ұсынатын әлеу- меттік институт болуы керек.

Білім беруді ақпараттандыру – жаңа технологияны пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асырады. Педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартушы және сатыланып жоспарланған нәтижеге жетуге мүм- кіндік беретін іс-әрекеттер жиынтығы. Педагогикалық технологиядағы басты міндет – оқушының оқу- танымдық әрекетін жандандыра отырып, алға қойған мақсатқа толықтай жету. Ал бұдан педагогикалық технологияның тиімділігі шығады.

Оқыту үрдісінде технологияны қолдану мұғалім мен оқушы қарым- қатынасының бұрынғы қалыптасқан жүйесін, олардың іс-әрекеттерінің мазмұнын, құрылымын үлкен өзгерістерге ұшыратады.

Қалыпты білім беру жүйесінде мұғалім – оқушы – оқулық түрінде құрылған үш жақты байланыс бұзылып, мұға- лім – оқушы – компьютер – оқулық жүйесі пайда болды. Мұндай жүйеде білім беру оқыту процесінде компьютерді қолдану білім мен біліктілікке қоятын талаптарды қайта қарап, же- тілдіріп, жүйелеуді талап етеді.

Ақпараттандыруда технологияның негізгі бағыты ХХІ ға- сырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғары тиімділікті технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады.

Осыған сәйкес қазіргі білім жүйе- сінің ерекшеліктеріне – оның іргелілігі, алдын алу сипаты және оларға қол жеткізу мүмкін- діктері жатады.

Оқу процесінде қолданылатын технологиялық құралдарын орналастырудың бірнеше жолдары бар. Ең перспективтісі және мазмұндысы жіктелу критерийі ретінде тағайындау болатын жол құрылымдық элементтері болып табылады. Ақпараттық технология құрал- дарын меңгеру, жаңа элементтің енгізілуінің негізінде адам қызметінің өзгеруі сияқты мәселелер көп уақыттан бері психологтарды қызықтыруда.

1937 ж. Л.С.Выготский былай деп жазған: «Адамның өмір сүру процесіне құралдың ендірілуі осы құралды қолдану және басқарумен байланысты көптеген жаңа қызметтерді өмірге әкеледі, осы құрал орындай алатын көп жай процестерді керек емес қылады, психикалық процестер және олардың ұзақтылығын, интенсивтілігін, жүйелілігін өзгертіп, бір қызметті екінші қызметпен ауыстырады, қысқаша айтқанда, бүкіл өмір сүру құрылымын өзгертеді». Қазіргі таңда білім саласы қызметкерлерінің алдында тұрған басты мақсат – жаңа технологиялар арқылы білім мазмұнын жаңарту. Технологиямен жұмыс жүргізу 4 саты арқылы іске асады.

Олар:

- ✓ оқып меңгеру;
- ✓ тәжірибеде қолдану;
- ✓ шығарма шылық бағытта дамыту;
- ✓ нәтиже.

Бұл технологияның мақсатын төмендегі сызбадан көре аласыздар.

Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз – білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудан негізгі құрал компьютер болып табылады. Компьютер – білім беру ісіндегі бұрын шешімін таппай келген жаңа, тың дидактикалық мүмкіндіктерді шешуге мүмкіндік беретін зор құрал. Бірақ әлі күнге дейін біз осы зор құралдың шексіз мүмкіндіктерінің оннан бірін де пайдалана алмай отырмыз.

Информатика сабақтарында логикалық тапсырмаларды көптеп қолданудың нәтижесінде оқушылар информатика сабағын асыға күтіп, барлық ынтасымен дайындалатынын байқаймыз.

Ақпараттық есептердің қиындығынан қорықпай, қызықты есептер көп екендігіне сеніп, сабақты басқа – логикалық ойлау қырынан тануға көмек береді. Логикалық тапсырмаларды біртіндеп қиындату және оқытылатын тақырыпқа сәйкестендіру де қажет.

Логикалық ойлау дегеніміз – логика заңдылықтарын пайдалана отырып, ой-пікірлерді тұжырымдарды қолда- нуға негізделген ойлаудың бір түрі. Баланың логикасын дамыту, ұғымдарын өсіру, оқу-тәр- бие үрдісіндегі ұдайы жүргізілетін жұмыс. Логикалық ойлаудың ерекшелігі – қорытынды- лардың қисындылығында, олардың шындыққа сай келуінде. Логикаға түскен құбылыс түсіндіріледі, себептері мен салдарлары катесіз анықталады.

Қорыта айтқанда, саналы бала білім алуға тырысады, жақсы білім беретін адам, ол – жаңашыл ұстаз. Ұстаз мерейін асыру, бұл қажырлы еңбектің нәтижесі. Сабаққа ыждаһаттылықпен дайындалатын оқушы өз пікірін жеткізуге талпыныс жасайды. Сабақта қалыптастырушы бағалауды жүйелі өткізу – жиынтық бағалаудың нәтижелі, сапалы болуының баспалдағы.

17.02.2025 ж № B00043

Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар

ЖҰМАНҚҰЛОВА ИНДИРА РЫСБЕКҚЫЗЫ

Жамбыл облысы, Қаратау қаласы Талас ауданы

№4 "Үміт" арнайы мектеп-интернатының

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Білім беру жүйесі - сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгей мен бағыттағы мемлекеттік білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелерінде іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару Бүгінгі таңда жүзден астам білім беру технологиялары бар.

Жаңа психологиялық-педагогикалық технологиялардың пайда болуының негізгі себептерінің арасында мыналарды бөлуге болады:

- білім алушылардың психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін тереңірек есепке алу және пайдалану қажеттілігі;
- тиімділігі төмен ауызша сөзді ауыстырудың шұғыл қажеттілігін түсіну
- жүйелі-әрекеттік тәсілмен білім берудің (ауызша) тәсілі;
- кепілдендірілген оқу нәтижелерін қамтамасыз ететін оқу процесін, мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестіктің ұйымдастырушылық формаларын жобалау мүмкіндігі.

Қазіргі уақытта “педагогикалық технология” ұғымы әртүрлі түсіндіріледі.

Көп тараған анықтама В.П. Беспалько ұсынған: ол педагогикалық технология оқу мен тәрбие процестерінің (теориялық негізделген) еске түсіру барысында қолданған құралдар мен әдістер жиынтығы, олар білім мақсатын тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Педагогикалық технология қол жеткен жетістіктерді сатылы өлшеу мен қорытынды бағалаудың объективті мүмкіншілігін жеткілікті дәрежеде сақтайтын мақсаттары мен тапсырылған оларға сәйкес ғылыми жобалардың болуын қалайды. Бірақ бұл анықтамадағы көрсетілген бір—бірімен тәуелсіз және дербес өмір сүруін оқыту және тәрбие процестері болады деген оймен

келісу қиын. Тұлға дегеніміз тұтастай тұратын құрылым, және ол біртұтас педагогикалық процеспен байланысты. (Ильин В.С.), демек педагогикалық технологияда осы педагогикалық процестің басты белгісіне сәйкес болуы керек. Педагогикалық технологияда берілген басқа да анықтама бар, ол: оқыту процесін жүзеге асырудың мазмұндық техникада (В.П. Беспалько), педагогикалық ұйымдастыру мен жүзеге асырудың жобасы (алгоритмі), оқыту процесін ұйымдастырумен жүргізуді жобалау барысындағы бірлескен педагогикалық іс–әрекетінің моделі (В.М.Монахов), барлық сабақ беру процесін жасаудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдісі, білімді меңгерудегі техникалық және адам және олардың өзара әрекеттерін ескеру (ЮНЕСКО), мазмұнын қорытындылау (Г.К.Селевко). В.Н.Бордовская мен А.А Реанның көрсетуінше білім беру технологиялары дегеніміз бұл білім беру процесіндегі ұстаздар мен оқушылардың жүйелілік іс–әрекеттеріне, ол мақсат мазмұн әдістерді ұйымдастырудың белгілі бір нақтылы принциптері мен өзара байланыстылығына сай нақталы идея негізінде болады.

Педагогикалық технологияның міндеттері:

- әр түрлі қызмет саласындағы іскерлік пен дағдылардың шыңдау, білімнің тереңдігін, беріктігін арттыру;
- мінез – құлықтағы әлеуметтік құнды әдеттер мен формаларды нығайту және арттыру;
- технологиялыққұрал-саймандар мен жұмыс істеуге үйрету;
- технологиялық ойлау дағдыларын дамыту;
- оқу міндеттері мен қоғамдық пайдалы еңбек ұйымдастыруда оқыту технологиясы сабақ беру әдістемесімен салыстырғанда, оқушылардың өздерінің іс–әрекетін ұйымдастыру тәсілдері және мазмұнын өндіруді көрсетеді. Олар диагностикалық білім маңыздылығын және оқыту процесінің қасиеттерінің жалпы оқушылардың тұлғасын дамытуға бағытталған объективті бақылауын қажет етеді.

Педагогикалық технологиялар білім мазмұнын саралауды, жеке бағдарлауды, оның белсенділік сипатын, оқу, танымдық, коммуникативті, практикалық, шығармашылық іс–әрекет тәсілдерін қалыптастыруға, оқушылардың осы іс–әрекеттің тәжірибесін алуға бағытталуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, негізгі құзіреттіліктерді қалыптастырады оқушылардың алған білімдерін,

дағдыларын өмірде қолдануға мүмкіндік береді.

Педагогикалық технология әр түрлі жағдайлардағы нақты өзара іс-қимылдарды, жүйеленген, бағдарланған, оқыту және тәрбиелеу стандарттарына сай тәсілдер негізінде компьютер мен техникалық құралдар қолдану арқылы да ұйымдастырылады. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің құрылымдарында оқытудың айқындалған көптеген технологияларын пайдаланып жатқандығы белгілі. Болашақ маманға тәжірибе беруде ақпаратпен жұмыс істеу әдістеріне, жаңа білімдерді құру әдістеріне, ең маңыздысы – әлемнің дамуы туралы білімдердің қажетті деңгейін қалыптастыратын әдістерге үйрету.

Бүгінгі таңдағы білім беру – өсіп келе жатқан ұрпақтың ақыл-ойы мен дамуының, мәдениетінің деңгейін анықтаушы фактор. Білім берудің негізгі мақсатына қатысты қазіргі қоғамда жаңа ұғым пайда болды.

Мұғалім ең алдымен оқушыда өзін-өзі дамыту қабілетін қалыптастыруға ат салысу керек. Өйткені, бұл тұлғаны ұлттық және әлемдік мәдениетке үйлесуге апаратын сара жол. Бүкіл дүние жүзіндегі болып жатқан осындай құндылықтардың өзгеруі жаңа ғасырға жас ұрпақты дайындау міндетімен байланысты. Біздің қоғамға жаңа мағлұматтарды қабылдап қана қоймай, оны ойлана отырып, ой елегінен өткізе білетін оқушылар керек.

Яғни, оқушылар мағлұматтар мен идеяларды өз беттерімен, тәуелсіз меңгеріп, осы алған мәліметтері пайдалы болатындай ойланулары керек.

Олар жаңа идеяларды әр түрлі көзқараспен зерттеп, шынайылығы мен пайдасын талқылап, идеяның жалпы құндылығын анықтай алулары қажет. Жиырма бірінші ғасырға аяқ басқан жас ұрпақты жарқын болашақта лайықты өмір сүруге жақсылап дайындау білім беру саласында қызмет атқарып жүрген кез-келген маман үшін кезек күттірмейтін мәселе.

Сондықтан баланың білім алуға деген құштарлығын ояту үшін қазіргі заманда мұғалім көп ізденіп, сабақтың тиімді өтуіне жұмыс жасауы қажет.

Білім сапасы оқушының білімге деген құштарлығымен, қызығушылығына тікелей байланысты. Диалогтік оқыту арқылы оқушылардың қызығушылығы артып, олардың білім деңгейі көтеріліп, сөйлеу мәдениеті қалыптастасады. Мұғалімдер оқытудың диалогтік әдістерін енгізуге арналған тәсілдерді тиімді педагогиканың бөлігі ретінде қарастырады. Мысалы, жауап алу және топпен жұмыс жасау арқылы.

Тиімді педагогиканың басты тәсілі - әр оқушыны жеке тұлға ретінде қарастыру. Мұғалімнің міндеті барлық оқушылардың білім алу, мақсатқа жету мен сынып өміріне қатысу қабілеттерін арттыру үшін оны тұлға ретінде дамытуға ерекше назар аудару болып табылады.

Әңгімелесу мұғалімдер балалардың оқуға деген ынтасын оята алатын пәрменді тетік. Сыныпта диалогті қолдану арқылы мұғалімдер балалардың білім алу сапасына үлкен ықпал ете алады. Балалардың білімі мен идеясын анықтауға бағытталған шынайы әрекет оларды оқыту үдерісіне мейлінше тартуға көмектеседі. Диалогтік әдістерді қолдану саласындағы теориялық білім, оларды жауап алу, шағын топтардағы жұмыс сияқты түрлерде қолдану балалардың білімін жақсартуына мүмкіндік береді.

Оқушының білім деңгейін дамытуға әлеуметтік қолдау көрсетуде мұғалімнің рөлі ерекше. Егер де оқушылар көп оқыған, көп білетін адамдар мен және бұл рөлдер де сыныптастарымен мұғалімдері, достары, ата-аналарымен диалог жүргізуге мүмкіндік жасап, сұхбаттасып отырған жағдайларда білім беру жеңілдірек болмақ.

Қазіргі кездің өзінде оқушылардың бірлескен сұхбаты үлкен пайда әкелетініне көптеген дәлелдер бар.

Оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын білдіруге мүмкіндік береді, әртүрлі пікірлерді оқушылардың түсінуіне көмектеседі, оқушылардың өз ойларын, ұсыныстарын, көзқарастарын дәлелдеуіне көмектеседі.

Мұғалім жағынан білім беру барысында сұрақ қою арқылы оқушылардың білім деңгейін түсінуге мүмкіндік туады. Пікір алмасу оқушылармен диалог құру арқылы іске асады. Мерсердің зерттеуіне сәйкес, әңгімелесу оқушылардың білім алуының ажырамас бөлшегі болып табылады және әңгімелесудің үш түрі бар.

1. әңгіме-дебат
2. топтық әңгіме
3. зерттеушілік әңгіме

Осылардың ішінен мен сабағымда жиі қолданылатыным топтық әңгіме және зерттеушілік әңгіме. Барнс пен Мерсер зерттеушілік әңгіме мұғалімдердің оқушыларды әңгімеге тарту кезінде оларды өзара дамыту қажет болып табылатын әңгіменің түрі деп айтқан.

Ендеше, оқушылардың өзара әрекет дағдыларын дамытудың бір тәсілі топтарға берілген ортақ проблемалар арқылы түйінді шешімге келетіні анықталды. Мысалы, мәтіндерді оқып олардың негізгі идеясын анықтауда өзара кеңесіп, талдап, талқылап ортақ шешімге келіп, түсіндірді. Кластерге түсіріп, тақырыптарын қорғады.

Оқушылардың өзара әрекет дағдыларын дамытудың тағы бір тәсілі оқушылардың бір-біріне сұрақ қоюы. Егер де сұрақ дұрыс қойылған болса сабақ берудің, білім берудің тиімді құралына айналып, оқушылардың білім алуына жағдай жасайды.

Оқушылардың тақырыпты түсінуіне қол жеткізу үшін мұғалімдер қолданатын сұрақтың екі түрі бар: төмен дәрежелі сұрақ қою және жоғары дәрежелі сұрақ қою болып табылады.

Сұрақты оқушылардың білім алу қабілеттеріне сәйкес құр, іс қажет және түрлі мүмкіндіктеріне қарай оқушылардың білім деңгейіне қарай сұрақтарды саралауға болады. Оқушының білім алуын қолдау үшін сұрақтар түрткі болу, сынақтан өткізу және қайта бағыттау сұрақтары болуы мүмкін.

Түрткі болуға арналған сұрақтар бірінші жауап алу үшін және оқушының жауабын түзету үшін қажет. Сұрақты қарапайым етіп қою өткен тақырыпқа оралу ойға салу, дұрысын қабылдап және толық жауап беруге жол сілтейді.

Сынақтан өткізу сұрақтары оқушыларға толық жауап беруге, өз ойларын анық білдіруге, өз ойын дамытуға көмектесетіндей болып құрылады.

Қайта бағыттау сұрақтары басқа оқушыларға сұрақты қайта бағыттау.

Сабақта диалогты оқыту оқушыларды тақырып бойынша сындарлы сөйлеуге ынталандырады, қызығушылығын анықтайды, білімге деген құштарлығын дамытады, зерттеуге жол ашады, сыни тұрғыдан ойлауға көмек береді, бірін бірін тыңдауға, пікірлерін құрметтеуге, бағалауға, ойларын жинақтауға, саралап қорытындылауға мүмкіндік болады.

Басында қойылатын сұрақтар ғана емес, сонымен оқушылардың жауаптарымен мұқият танысқаннан кейін туындайтын сұрақтың да маңызы зор. Диалогты әңгімеде мұғалім сұрақтары және оларға берілген жауаптар ғана емес, сонымен қатар оқушылардың сұрақтары да маңызды.

Тіл үйренуші үшін диалогтың маңызы өте зор. Күнделікті бала өмірінде жиі қолданыста жүрген сөздерді пайдалана отырып сөйлесу тілді тез меңгеруге мүмкіндік береді. Қазақ тілінде сөйлеуге үйрету сапалы болу үшін диалогты әр түрлі жағдаятта ұйымдастыру керек. Әсіресе, жұп пен жұптың, топ пентоптың арасындағы диалогтарды енгізген ұтымды. Оқушылар тілдесу арқылы ой бөліседі, жөн сұрасады. Оқушылардың ауызекі сөйлеу тілін дамытатын әдістердің бір түрі топтық жұмыс болып табылады.

Бала алдымен тапсырманы жеке орындайды, содан соң жұпта, топта талқылайды. Яғни, олардың шығармашылық белсенділіктері дамиды, өз ойларын толық жеткізуге машықтанады, сөздік қорлары молаяды.

Мұғалім баланың алған білімі жөнінде тереңірек мәлімет ала алады. Диалогтік әдісті жұппен жүргізген тиімдірек пе деп ойлаймын. Жақсы оқитын оқушылар мен нашар оқитын оқушылар бір жұпта жұмыс жасауда нашар оқитын оқушылар жақсы жауап береді. Оқушылар бір-бірін білім алуға жетелейді. Жұппен талдау жасап болғаннан кейін оқушылар өз түсінгендерін топпен талқылап, өз дәлелдерімен пікір алмасады.

Бұл оқушылардың өзара топтық әңгіме арқылы ой-пікірлерін қалыптастырып, сыни тұрғыдан ойлауын дамытады. Сабақ барысында оқушыларға әр түрлі мазмұндағы сұрақтар қоюға тырыстым. Әсіресе сұрақтардың оқушы ойлауын дамыту мақсатында қойылуына ерекше назар аударамын. Бұл әдісті сабақтың кезеңдерінің барлығынан көруге болады.

Жаңа тақырыпқа көшпес бұрын СТО модулінің «Ой қозғау» әдісі бойынша сұрақтар қойып, жаңа тақырыпты ашуда, бекіту кезеңінде «Блиц» турнир өткізіп, рөлдік ойындар кезінде, бағалау, рефлексия өткізуде сұрақ-жауап әдісі қолданылады.

Сұрақ қою арқылы мұғалім:

- оқушыларды тақырып бойынша және сындарлы сөйлеуге ынталандырады.
- оқушылардың шынайы қызығушылығы мен сезімдерін анықтайды.
- білімге құштарлықты дамытады және зерттеуге ынталандырады.
- оқушыларға білімін қалыптастыруға және вербалдандыруға көмектеседі. - оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауына ықпал етеді.
- оқушыларға сыни тұрғыдан ойлауға көмектеседі.

-оқушылардың бір-бірінен үйренуіне, басқа оқушылардың идеяларын құрметтеуіне және бағалауына ықпал етеді.

«Балаға күштеп білім беруден гөрі, баланың білімге деген құштарлығын ояту ең маңызды мақсат» К.Д.Ушинский сөзін ескере отырып, диалогтік тәсілдің оқушылардың ашылуына, ойын жеткізуіне, сөздік қорының молаюына көмектесетінін түсіндім. Бұл әдіс мұғалімнің жұмысын түбегейлі өзгертеді. Жаңа білім алу үрдісі оқытушы мен оқушыға шығармашылықпен жұмыс жасауға итермелейді, себебі оқушы білімді өздігінен іздену арқылы алу керек болса, мұғалім оқушының білім алуына себептер, жағдайлар тудыру керек. Ол үшін мұғалімнің сабақты жан-жақты дайындауы қажет, сабақ үстінде қандай болмасын оқушы тарапынан әртүрлі сұрақтар туындау мүмкін сол жерде мұғалім қажетті бағдар беріп жіберуіне тура келеді. Күнделікті жұмыс нәтижесінде, сыныпта ынтымақтастық ахуал қалыптасып, білімге құштарлықтары артты, әр күнгі өткізілетін сабақтар балалардың көңіл күйлеріне оң әсерін берді. Ынтымақтаса жұмыс істей отырып, олар бір нәтижеге жетудің маңыздылығын сезінді.

Қорыта келе, оқушылардың білетін, білмейтіндігін анықтау үшін жақсы қарым-қатынас, тілдік дағдыларының болуын талап етеді. Әңгімелесу пәрменді құрал болып табылады, оның көмегімен мұғалім оқушылардың оқу үдерісін қолдай және дамыта алады. Сыныпта диалогті пайдалану арқылы мұғалімдер оқушылардың білім сапасына ерекше оң әсер ете алады.

17.02.2025 ж № B00044

Зат есім.

КИПШАКОВА САМАЛ АСКАРКЫЗЫ

Қарағанды облысы білім басқармасының

"№1 арнайы мектеп-интернаты" КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Білім беру ұйымының атауы				
Пәні:	Қазақ тілі			
Бөлім:	Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті			
Педагогтің аты-жөні:				
Күні:				
Сынып: 2	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар саны:		
Сабақтың тақырыбы:	№88 сабақ. Зат есім. 14-18-жаттығулар			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	2.4.2.3 сөз таптарын (зат есім, сын есім, сан есім, етістік) ажырату; 2.1.5.1 аудио-бейнежазба мазмұнына өз ойын (ұнайды/ұнамайды, себебі ..., пайдалы/пайдасыз болды, себебі ...) білдіру; 2.2.4.1 мұғалімнің көмегімен мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойды анықтау			
Сабақтың мақсаты	Сөз таптарын ажыратады. Аудио-бейнежазба мазмұнына өз ойын білдіреді.Мұғалімнің көмегімен мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойды анықтайды.			
Құндылықтар: Ақпан айы: Жасампаздық пен жаңашылдық	Сабақ құндылығы: ЖАСАМПАЗДЫҚ ПЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ Апта дәйексөзі: Өнерлі бала өрге жүзер			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі//	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар

уақыты												
Сабақ тың басы 5 минут	Психологиялық ахуал қалыптастыру Ширату «Қағып ал» ойыны Допты қағып алған оқушылар бір-бір зат есім болатын сөзді айтады.	Амандасады. Жақсы тілектер айтады Ойын ойнайды	Мақтап,мадақ тап отыру ҚБ: « Баскетбол» әдісі	Суреттер								
Өткенді пысықтау 5 минут	Өткенді пысықтау 11-жаттығу Кестені толтыр <table><tr><td>Кім ?</td><td>Кім дер ?</td><td>Не? </td><td>Не лер ?</td></tr><tr><td>Бал а сәб и</td><td>Қар ия лар мұғ алі мде р</td><td>Ал ма лақ</td><td>Қал ала р Ой ын шы қта р мұғ алі мде р</td></tr></table>	Кім ?	Кім дер ?	Не? 	Не лер ?	Бал а сәб и	Қар ия лар мұғ алі мде р	Ал ма лақ	Қал ала р Ой ын шы қта р мұғ алі мде р	Үй тапсырмасын тексертеді	Дескриптор: Кестені толтырады-1б	Оқулық
Кім ?	Кім дер ?	Не? 	Не лер ?									
Бал а сәб и	Қар ия лар мұғ алі мде р	Ал ма лақ	Қал ала р Ой ын шы қта р мұғ алі мде р									
Сабақ тың ортасы 22 минут	Жаңа тақырып 14-жаттығу Тыйым сөздерді көшіріп жаз.	Тыйым сөздерді талдайды	Дескриптор: Тыйым сөздерді көшіріп жазады-1б Зат есімдердің астын сызып, оларға сұрақ қояды-1б	Суреттер Оқулық Таратпа материал								

Сергіту сәті 2 минут Сабақты қорыту 6 минут	Зат есімдердің астын сыз. Оларға сұрақ қой. Тыйым сөздердің мағынасын түсіндір. Сол қолмен <u>нанды</u> үзбе Түнде үй сыпырма — ЕБҚ Зат есім 1 Зат есімдер қатарын тап Сурет, аққу, сәбіз; Бояды, ақты, сәби; Жәрдем, бояу, ұзын; ЕҚБ Берілген сөздерді сұрақтарымен сәйкестендір Бесік Сәби кім? Мүлік не? <i>«Бір-екі-үш-төрт-бес» әдісі</i> Қатысушылардың бәрі бір мезгілде, алдымен оң қолын, сонан соң сол қолын жоғары қарай серімен тұрып, бірден сәлем дейін саяйды. Келесі жолы төртқолмен сөзін үйке, сосын екіге дейін, ең соңында бірге дейін саяйды. Әр нәтиже сәлем орнына «Ха-ха», «Хи-хи» деп айтуға болады. 15- жаттығу «Суретті әңгімеле» әдісі Суретпен жұмыс жүргізіледі Бейнежазба көрсетіледі. Сурет бойынша әңгімелету, суреттегі	Жеке жұмыс жасайды Жаттығу жасайды Тапсырманы орындайды Дәптермен жұмыс жасайды	 ҚБ: «Баскетбол» әдісі Керемет! ҚБ: «Баскетбол» әдісі Дескриптор: Суретке қарап, әңгіме кұрайды-1б ҚБ: «Баскетбол» әдісі Дескриптор: Мәтінді	Жұмыс дәптері Қимылдар Оқулық Жұмыс дәптері
---	--	---	--	---

Қосымша тапсырма	оқиғаны болжау. Дәптермен жұмыс 16-жаттығу Мәтінді оқып, көшіріп жаз. Мәтіндегі зат есімдерді тауып астын сыз. Зат есімдерге сұрақ қой. Бесік-қасиетті мүлік. _____ ФС тапсырмасы Шығармашылық үзіліс 18-жаттығу Пішіндер арқылы сөзді тауып оқы. Шыққан сөз туралы білетініңді айт. І С Е Ж Ы Б Қ Р ☐	Ойын ойнайды Үй тапсырмасын алады	оқып, көшіріп жазады-16 Мәтіндегі зат есімдерді тауып астын сызады-16. Дескриптор: Пішіндер арқылы сөзді тауып оқиды-16	Оқулық Сурет
Кері байланыс 5 минут	Ж: Бесік жыры Үй тапсырмасы 17-жаттығу Өлеңді жаттап ал. Дәптерге жазып, зат есімдерді тап. Оларға сұрақ қой Әлди, әлди, бөпешім. Әлдилейін, көкешім. Тербетейін жата ғой, Тәтті ұйқыға бата ғой. ҚЖ:	Қосымша жұмыс жасайды Кері байланыс жасайды	Дескриптор: Өлеңді жаттап алады-16 Дәптерге жазып, зат есімдерді тауып, оларға сұрақ қояды-16	Жұмыс дәптері Таратпа материал

	Шығармашылық диктант Көп нүктенің орнына тиісті сөзді қойып жаз. 1..... ән айта алады. 2... бесікке сәбиді бөледі. 3. бесікті тербетті. Кері байланыс		Дескриптор Көп нүктенің орнына тиісті зат есімдерді қойып, сөйлемдерді көшіріп жазады «Тик Ток» әдісі	Кері байланыс тақтасы
--	---	--	---	--------------------------------------

17.02.2025 ж № B00046

Ойын арқылы балалардың сөздік қорларын дамыту

ОЛЖАБАЙ ТАҢШОЛПАН

Жамбыл облысы, Қаратау қаласы Талас ауданы

№4 "Үміт" арнайы мектеп-интернатының

логопед-ұстазы

Ойын дегеніміз - жас ерекшелікке қарамайтын, адамның көңіл-күйін көтеретін, ойландыратын үрдіс. Ойын - төзімділікті, алғырттықты, тапқырлықты, ұқыптылықты, ізденімпаздықты, іскерлікті, дүниетаным өрісінің көлемділігінің, көп білуді, сондай-ақ, басқа да толып жатқан сапалылық қасиеттердің қалыптастыруға үлкен мүмкіндігі бар педагогикалық, тиімді әдістерінің бірі. Сондықтан ойынды сабақтан тыс уақытты пайдалану - үлкен нәтиже берері анық. Ойынға зер салып, ой жүгіртіп қарар болсақ, содан үлкен мәнді де мағыналы істер туындап өрбитінін байқаймыз. Себебі, бар өнердің бастауы деп білеміз. Ойын - тек жас адамның дене күш қуатын молайтып, оны шапшаңдыққа, дәлдікке т.б ғана тәрбиелеп қоймайды, оның ақыл-ойының толысуына, жан дүниесінің қалыптасуына, есейіп өсуіне де пайдасын тигізеді.

Ойын баланың алдынан өмірдің есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін оятып, танымдық қасиеттерін дамытады. Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсі және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретеміз. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісінде мұғалімнің:

- балалардың сөздік қорларын дамыту;
- жаңа сөздерді меңгерту;
- үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру басты міндет саналады.

Осы аталған міндеттерді тәрбиеші үнемі сөздік жұмысын жүргізуде басшылыққа алып отыруы тиіс. Балалардың сөздік қорын дамытуда ойын, тапсырма, жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде ойын – баланың шын тіршілігі.

Тіл үйрету барысында әрбір сабақта ойын түрлерін және өзара сөйлесу үлгілерін қолданамыз. Ойын арқылы баланың бойына адамгершілік қасиеттерін, өмірге құштарлығын қалыптастырамыз.

Алғашқы тіл сабақтарынан бастап, баланы өзге тілде сөйлеуге құлшындыратын айналасындағы зат, құбылыстардың қазақша атауларын үйрету үшін қолданылатын ыңғайлы әдістердің бірі – дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндеттерді шешеді. Әр түрлі топтағы балалардың шамасына қарай берілетін бағдарлама материалдарын меңгертуді, үйренген білім дағдыларын бекіту жұмыстарын дидактикалық ойындар арқылы жүзеге асырдық.

Ойынның пайдасы – баланың ой-өрісін қалыптастырып, дамытады. Ойынның міндеті баланың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттырады.

Сөздік қорды дамыту ісін ұйымдастыру жұмысында ойын сабағы ең негізгі орын алады. Тәрбиеші бақылау, заттарды қарау, сурет қарау, жұмбақ шешу және құрастыру, саяхат, ойын-сабақтарын ұйымдастыру барысында балалардың сөздік қорларын дамытады.

Балалардың есте сақтау қабілетін, қиялын, қабылдау қабілетін, зейін тұрақтандыруға, аңғарымпаздық қабілетін дамытуға арналған **ойындар:**

Төрт құбылыс

Балалар шеңбермен тұрады. Жүргізуші «су» - десе қолдарын алдына созады, «ауа» десе жоғары көтереді, «от» дегенде екі қолын айналдырады, «жер» дегенде қолдарын түсіреді. Кім шатасса ойыннан шығарылады.

Көңілді шеңбер

Балалар шеңбер жасап отырады. Бір-біріне мұқият қарайды. Жүргізуші белгі бергенде балалар көздерін жұмады. Сол кезде жүргізуші отырған балаларға әр түрлі заттарды қыстырып қояды (гүл, орамал, көзілдірік т.с.с.). Балалар көздерін ашқанда не өзгерді? – деп сұрайды. Ең зейінді балаға сыйлық беруге болады.

Орныңды тап

Балалар шеңберге тұрады. Әр бала өзінің жанындағы баланы есінде сақтап, қарап алуы керек. Жүргізушінің бірінші белгісі бойынша, бөлменің жан-жағына тарап кетеді (белгі: шапалақтау, барабанмен беріледі). Екінші белгі бойынша шеңберге бастапқыда қай орында, кімнің қасында тұрғанын есінде сақтап, қайта шеңбер түзеді. Өз орнын таппаған балалар ойыннан шығарылады.

Ойыншықты сипатта

Жүргізуші балаларға қолындағы ойыншықты мұқият қарап алуға ұсынады (1 минут). Алынатын ойыншықтар түрлі-түсті және бөліктері бірнешеу болуы шарт.

Ойыншықты жасырып, балалардан сол ойыншықты көргендегі түр-түсі, көлемі, пішіні, дене бөліктерін есінде сақтағанын сипаттап беруді талап етеді.

Ойыншықты дәл, нақты сипаттап берген бала ойынды әрі қарай жалғастырады.

Сөзді есінде сақта

Жүргізуші балаларға 7 қосарлы сөздерді оқиды. Балаларға мұқият тыңдау ұсынылады. Бірінші сөзді жүргізуші айтады, балалар келесі сөзді есінде сақтап қайталайды. Осылайша қалған сөздерді түгел айтып шығу керек.

көктем – жаңбыр

жаз – күн шықты

аспан – бұлт

жер – шөп

Сонымен қатар **ойын** барысында бала үлкендермен, өз құрбыларымен қарым-қатынас жасайды. Әр бала өз жетістігіне қуанып, мәз болады. Сондықтан да ойын-тапсырмаларды тандауда және іріктеуде балалардың жас және жеке ерекшелігін ескерген жөн.

Сонымен қатар балалардың сөздік қорларын дамыту жұмысына ойындарды қолданумен қатар, **«Пішіндер көрмесі», «Өрнекті есінде сақта», «Қиын жолдар», «Суретті жалғастыр», «Биші адамдар», «Көңілді**

таяқшалар» тәрізді жаттығу тапсырмаларды да пайдаланып отыру өз нәтижесін берді. Бұл аталған жаттығу, тапсырмалар балалардың сөздік қорын дамыта отырып, таным белсенділіктерін және саусақ бұлшық етін дамытады.

Жалпы ойынды ұйымдастыру ойынды өткізуге әзірлік, ойынды өткізу, ойынды талдау сияқты үш бағытты қамтиды. Ойынға қажетті құрал, заттарды даярлау ойынды өткізуге әзірлік болып табылады.

Балаларды ойынның мазмұнымен таныстыру ойынды өткізу болып табылады. Ойынды талдау, бұл ойынның өз мақсатына жетуі, балалардың белсенділігі және олардың іс-әрекеті болып табылады.

Сонымен балалардың сөздік қорларын дамытуда ойындарды, тапсырма-жаттығуларды қолдану үлкен нәтиже береді.

Ойын арқылы балалардың сөздік қоры дамып, ауызша сөйлеу машығын игереді, таным белсенділіктері қалыптаса түсіп, ақыл-ойы өсіп жетіледі, әрі адамгершілік қасиеттер бойына сіңіреді.

Міне, сондықтан да оқу-тәрбие үрдісінде **әр түрлі ойындар арқылы баланы жан-жақты дамыту** ісіне ерекше көңіл бөлемін және бұл менің ең негізгі алдыма қойған мәселем.

Сонымен, баланың сөздік қорын дамытумен қатар, тілін дамыту да ойын арқылы жүзеге асады. Оны төмендегі ойын түрінен көруге болады.

Бала саусағын ойната отырып, тілін дамыту

Саусақ ойыны- бұл ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келе жатқан, әрі үлкен мәні бар мәдени шығармашылық.

Саусақ ойыны-саусақтардың көмегімен қандай да болмасын ертегіні немесе өлең-тақпақ шумағын сахналау болып табылады.

Саусақ ойыны арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады және шығармашылық әрекетіне жол ашады. Саусақ ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жан-жануарларды, құстарды және ағаштарды бейнелей алады. Саусақтарының қозғалыс- қимылына қарап бала қуанады, шаттанады, сөзді айтуға тырысады және өлеңдегі үйренген сөз шумақтарын қайталап айта отырып, есінде сақтайтын болады. Сонымен қатар балалар екі қолын қимылдата отырып, оң, сол, жоғары, төмен т.б. түсініктерді бағдарлай алуды үйренеді.

Ал тіл кемістігі кездесетін балалардың жалпы қимылдары, соның ішінде саусақ бұлшық етінің қимылдары жеткілікті деңгейде дамымайды.

Сөйлеу тілі мүшелері әрекетінің қозғалуларының дамуы қол саусақтарының нәзік қимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, бала қолының ептілігін толық жетілдіру, түзету- тәрбие жұмысын жүйелі жүргізуді қалайды.

Саусақ ойынын балабақшада және үй жағдайында әсерлі, көңілді түрде ұйымдастыруға болады. Алдымен балаларға саусақ ойыны түсіндіріледі, әр қимылы көрсетіледі.

Мысалы:

«**Саусақтар сәлемдеседі**» ойынын алайық. Мұнда бас бармақ ұшы әр саусақтың ұшымен кезекпен түйіседі.

«**Адамдар келеді**». Оң қолдың сұқ саусағы мен ортаңғы саусақтарын жүгірген тәрізді етіп қимылдатады. Сонымен бірге халық арасында кеңінен тарап жүрген «**қуырмаш**» ойыны да саусақтардың нәзік қимылын жетілдіруге бағытталған.

Балалар осындай саусақ ойынын ойнай отырып, өлең шумағын қызыға айтады.

Мысалы, «**Моншақ**».

Қызыл-сары көк моншақ.

Мен жасаймын көп моншақ.

Мұнда қатар екі қолдың бас бармағымен сұқ саусақтарының ұшын түйістіре отырып, моншақ тәрізді бейнелейді, әрі оларды тізбектеп жасау балалар үшін өте қызықты әрекет, әрі қол бұлшық етін дамытуға үлкен көмегін тигізеді.

17.02.2025 ж № B00048

Мен жаңашыл-педагог

КАРАЖИГИТОВА ОРЫН БЕРИКОВНА

*Жамбыл облысы, Қаратау қаласы Талас ауданы
№4 "Үміт" арнайы мектеп-интернатының
педагог -психологы*

Педагог— ол, баланың өмір жолында кездестіретін екінші анасы. Оның жан дүниесі әрдайым бала болып кала береді. Олай болмаған жағдайда, балалар оны өз әлеміне өткізбейді. Біздің мамандығымыздың басты талабы – балаларды кез-келген жағдайда да жандүниеңмен жақсы көру. Мен үшін, тәрбиеші болу – әр қашан, қиял-ғажайыпқа толы балалар әлемінде болуға үлкен мүмкіндік. Әсіресе тәрбиеші мамандығының мәнін, әр сөзің мен іс-қимыл әрекеттеріңді, жәудіреген мөлдір көздерімен қарай отырып өздерін ересектер әлеміне паш еткізуі кезінде, ерекше байқалады. Осындай балапандардың мөлдір көздеріне қарап, сен олар үшін ерекше бір әлем екенінді және олардың келешектегі қалыптасар мінез-құлқының негізін сен қалайтыныңды түсіне отырып оларға бар сүйіспеншілігің мен жан жылуыңды бересің.

Педагогтың мақсаты: Әр баланың болмысы мен туа біткен қасиетін айқындау және дамыту. Осы бір қасиетті байқап уақытында ашу. Сондай-ақ, оның, ашылмай жатып өшіп қалмауына жол бермеу, тәрбиешінің ерекше дарыны болып табылады.

Заманауи Педагогтың міндеті: өз нәтижелерін болжай алатын, дербестігі дамытатын және ортаға ой тастай білетін көпшіл, онерлі де, тапқыр тұлға қалыптастыру. Әр баланын жеке мүмкіндіктерін дамытуға жағдай жасау.

Нағыз педагогты барша кезеңде де, қоғамның өзге мүшелерінен ерекшелендіріп тұратын жандүние мейірімі мен моралдық тазалығы. Ешқандай мамандықта мұндай қатаң талаптар қойылмайды. Сондықтанда, тәрбиеші – ол үлгі. Ал, тәрбиеші болу – қажымай еңбек ету. Тіпті кейде, жеке өмірді де ұмыту керек болады. Сондықтан, осындай қажырлы еңбектің жемісі, әлеуметтік өмірге қалыптаса білген балалардың алғысы.

Мұғалім бола жүріп, санама түйгенім, менің жұмысымдағы басты нәрсе «жайлап өшу емес, жалындап жану»

Ізденпаздық пен ортаға ой сала білу және өнер тапқыштық, менің, педагогтық дара жолымда, ажырамас серігім болып табылады. Ескірген стереотиптен арылу, барымды салып еңбектену, білімімді жаңартып толықтырып отыруды заман талабы деп білемін және осы талаптарға сай болуға ұмтыламын.

Педагог – әрдайым үздік тәжірбиелер мен педагогикалық ғылыми жетістіктерді қолдана жүріп, өз іскерлігін дамытып тұруы керек. Тек алға ұмтылып, жаңа технологиялар мен дәстүрлі емес әдістерді меңгере отырып, халық ауыз әдеби шығармаларын да ұмытпағанымыз жөн. Қазіргі заман балаларының қоршаған ортаны тануды көмектесуге, танымдық қызығушылығын қанағаттандыру үшін, тәрбиешіге білімім мен шеберлігін түрлендіріп отыруы тиіс. Технология қарқынды дамып жатқан қазіргі біздің заманда, педагог заман талабына сай сөзсіз техникалық құралдарды меңгере білуі керек.

Заманауи Педагог – тәлімгер, дос, психолог және әртіс қасиеттері бір өзінің бойынан табылған адам. Мұғалім күні бойына бірнеше образға кіреді.

Неғұрлым шынайы көрінсе, еңбегінің соғұрлым нәтижелі болары анық. Баланың шығармашылық әлеуіті, мұғалімнің шығармашылық әлеуетіне байланысты. Сол себепті, баланың шығармашылық қиялының дамуына ерекше көңіл бөлген дұрыс. *Заманауи Педагог* – ол, соңғы заманауи әдістемелерді қолдана отыры салауатты өмір салтына жетелеуші, өз ісінің маманы болып табылатын шығармашылық адам. Педагог – ол Отан сүйгіш адам. Отаны оған өзінің асыл қазынасы – ел келешегін сеніп тапсырады. Педагог үшін шыдамдық пен мейірімділік аса қажет қасиеттердің бірі, себебі, тәрбиеші балалармен бірге ата-аналармен де тығыз байланыста болады.

Педагог, педагогика туралы жеке танымына қарамастан, пікірлері сәйкеспесе де ата-аналарды сыйлай білуі керек.

Менің пікірімше, *қазіргі заман жаңашыл-педагог* – ғылыми-теориялық терең ілімімен, технологиялық сауаттылығымен, пікір айырбас ортада жанжақтылығымен жаңа әдістемелік қалыптарды жандандыра түседі.

Кәсіби мүмкіндіктерін дамыту – ол, педагогтың шығармашылық тұлғасын қалыптастыра отырып жаңадан пайда болып жатқан Педагогикалық инновацияларды қабылдау мен жүйелей білуге дайындайды.

МАЗМҰНЫ

- УРКИНБАЕВА ЖАРҚЫНАЙ
- ТОКМЫРЗАЕВА АЙГУЛЬ ЕСЕНАЛИЕВНА
- ЖҰМАНҚҰЛОВА ИНДИРА РЫСБЕКҚЫЗЫ
- КИПШАКОВА САМАЛ АСҚАРКЫЗЫ
- ОЛЖАБАЙ ТАҢШОЛПАН
- КАРАЖИГИТОВА ОРЫН БЕРИКОВНА